

ГРАЖДАНСКОПРАВЕН СУБЕКТ ЛИ Е ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ?

Мила Пламенова Петрова

Магистър по право, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

milaplapetrova@gmail.com

Резюме: Разработеният доклад има за цел да изследва правосубектността на изкуствения интелект (ИИ) от гледна точка на гражданското право. Изкуственият интелект се превърна в една от най-бързо развиващите се сфери на науката. Тази нова технология ще проникне и трансформира всички области на човешкия живот със скорост, за която правната система на никоя държава по света не е подготвена. Предизвикателството пред човечеството не е в това дали да приеме или да отхвърли тези иновативни технологии, а в това бързо да се приспособи към новата реалност, която те ни предлагат. Системите с изкуствен интелект могат да бъдат обучавани, могат да вземат самостоятелни решения, поради което в бъдеще се очаква да им бъдат поверени толкова много аспекти от ежедневието на човешките същества. Това неизбежно ще наложи да се даде отговор на въпроса може ли на изкуствения интелект да бъде признат гражданскоправен статус като самостоятелен участник в гражданския оборот. Направен е анализ какво представлява субектът на правото и дали ИИ притежава същите индивидуализиращи признаци.

Ключови думи: изкуствен интелект, гражданско право, субект на правото, хуманоиден робот, интелект

IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE A LEGAL SUBJECT IN CIVIL LAW?

Mila Plamenova Petrova

Master of Laws, Varna Free university, Varna, Bulgaria

milaplapetrova@gmail.com

Abstract: The report aims to examine the legal personhood of artificial intelligence (AI) from the point of view of civil law. Artificial intelligence has become one of the fastest growing fields of science. This new technology will penetrate and transform all areas of human life at a speed for which the legal system of no country in the world is prepared. The challenge for humanity is not whether to accept or reject these innovative technologies, but to quickly adapt to the new reality they offer us. The artificial intelligence systems can be trained, can make independent decisions, which is why in the future they are expected to be entrusted with so many aspects of the daily lives of human beings. This will inevitably necessitate an answer to the question of whether artificial intelligence can be recognized as a civil legal status as an independent participant in civil turnover. An analysis is made of what the legal subject is and whether AI has the same individualizing features.

Keywords: artificial intelligence, civil law, legal subject, humanoid robot, intellect

1. Въведение

В последната една година темата за изкуствения интелект навлезе бурно в нашето ежедневие. Интернет, традиционните медии, професионалните общности и дори обикновените граждани фокусираха вниманието си върху възможностите, които предоставят т.нар. нови технологии. Понятия като дигитална трансформация, интелигентен чатбот, генеративен изкуствен интелект, хуманоидни роботи плениха въображението на една част от обществото и събудиха страховете на друга част от него.

Безспорно изкуственият интелект се превърна в една от най-бързо развиващите се сфери на науката. Учени, инженери и компютърни специалисти от цял свят са в непрекъсната надпревара да надскочат естествените природни закони и да превърнат мечтите на футуролозите в наша реалност.

И докато през 2017г. международната общественост беше шокирана от появата на хуманоидния робот София, а медиите цитираха нейните изказвания и следяха представянето ѝ по световните форуми, в днешни дни изявления като тези, че изкуственият интелект ще надхвърли човешкия интелектуален капацитет, а хуманоидните роботи скоро ще станат достъпни за почти всеки, не са горещата новина.

Изследователи и предприемачи вещаят, че разработването на интелигентни и автономни машини, способни да бъдат обучавани и да вземат решения независимо, ще изведе световната икономика и общество на друго ниво. Изкуственият интелект ще трансформира всички области на човешкия живот. И това ще се случи със скорост, за която правната система на никоя държава по света не е подготвена. Предизвикателството пред човечеството не е в това дали да приеме или да отхвърли тези иновативни технологии, а в това бързо да се приспособи към новата реалност, която те ни предлагат.

Част от тази адаптация е въвеждането на своевременна и адекватна правна регулация на процесите в обществото, породени от бързото навлизане на технологиите, използващи изкуствен интелект. От март 2024г. стана факт Регламентът на Европейския парламент и на Съвета за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект. Той е първата регулаторна рамка, която има за цел да гарантира, че системите за изкуствен интелект са безопасни, зачитат основните права и ценности на ЕС.

Интелигентните системи, които могат да бъдат обучавани, могат да вземат самостоятелни решения и на които в бъдеще се очаква да бъдат поверени толкова много аспекти от ежедневието на човешките същества, неизбежно ще предизвика правните умове да дадат отговор на въпроса може ли на изкуствения интелект да бъде признат гражданскоправен статус като самостоятелен участник в гражданския оборот.

2. Понятие за изкуствен интелект

Теориите за изкуствения интелект се основават на схващането, че изключителното човешко качество интелигентност може да бъде изследвано от учените до такава степен, че да бъде възпроизведено и дори надминато от машина.

Първата ни асоциация при споменаване на думата „интелект“ е способността на човека да мисли. Според енциклопедия „Британика“ човешката интелигентност е *„умствено качество, което се състои от способностите да се учи от опыта, да се адаптира към нови ситуации, да се разбират абстрактни понятия, да се борави с тях и да се използва знанието, за да се справяме в обкръжаващата ни среда.“* Философията, психологията, невропсихологията извеждат свои понятия за интелекта на човека.

Много изследователи на животинското поведение правят заключения, че висшите бозайници притежават способност да се адаптират към средата, да решават конкретни проблеми, да заучават определено поведение. Въпреки че учените продължават да изследват и да се изумяват от *„интелигентността“* на животните, все още понятието за интелект се свързва изключително с човека.

Общоприетото разбиране е, че интелектът представлява изначално присъща на човека и само на него способност да разбира, да разсъждава, да анализира, да синтезира информация и да взема решения, въз основа на натрупаните познания.

Тълковните речници определят понятието „изкуствен“ като нещо, което е направено от човека като заместител на естественото. Изкуствен е този, който не е по природните закони.

Съгласно чл. 3, параграф 1 от Регламента на Европейския парламент и на Съвета за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект, одобрен през март 2024 г., *„система с изкуствен интелект“ означава система, която е проектирана да работи с елементи на определено ниво на автономност и която въз основа на данни и входяща информация, предоставени от машина и/или от човек, прави изводи как да се постигне даден набор от дефинирани от човек цели, използвайки машинно обучение и/или основани на логика и на знания подходи, и произвежда генерирани от системата резултати като съдържание (генеративни системи с ИИ), прогнози, препоръки или решения, влияещи върху среди, с които AI системата взаимодейства“.*

Следователно, интелектът като естествено присъща на човека способност да мисли, се свързва със система, проектирана и създадена от човека, въз основа на достиженията на науката, техниката и компютърните технологии.

3. Същност на гражданскоправните субекти

Много изследователи определят изкуствения интелект като последното човешко изобретение. И докато доскоро степента на ефективност на изкуствения интелект беше сравнявана с общата интелигентност на човека, в днешни дни все по-често се говори за изкуствения супер интелект (ASI), който многократно превъзхожда общия интелект на хората. Задачата да се създаде комплексна система с интелигентност, подобна на човешката, която да разбира, да разсъждава, да взаимодейства и да действа като човек все още се определя като много сложна и трудно осъществима, но не и невъзможна.

„А. като има предвид, че от чудовището в произведението на Мери Шели „Франкенщайн“, класическия мит за Пигмалион и историята за Пражкия голем до робота на Карел Чапек, който всъщност създава термина, хората фантазират относно възможността за създаване на интелигентни машини, най-често човекоподобни роботи с човешки характеристики;

Б. като има предвид, че в настоящия момент, когато човечеството е на прага на ера, в която все по-усъвършенствани роботи, андроиди и други прояви на изкуствен интелект изглеждат в състояние да отрицат нова индустриална революция, която вероятно няма да остави незасегнат нито един слой от обществото, е изключително важно законодателят да прецени нейните правни и етични последици, без да задушават иновациите;“ С тези встъпителните думи европейският законодател обосновава необходимостта от приемане на Резолюцията на Европейския парламент от 16.02.2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката. Само от тези два абзаца можем да изведем извод, че идеята за роботи, андроиди и други прояви на изкуствен интелект, които ще взаимодействат с хората, ще встъпват в правни отношения, ще придобиват права и ще поемат задължения, не е чужда за правните умове.

Във всяко общество непрекъснато възникват различни правни отношения. Те се пораждат от определени факти, свързват реално съществуващи лица, в резултат на което тези лица придобиват права и поемат задължения. Гражданскоправните отношения са само една част от правните отношения в обществото. Субективните права и правните задълженията не възникват самоцелно, а се свързват с определени лица. Носителите на права и задължения са признати от правните норми за субекти на правото.

Съгласно чл.1 от Закона за лицата и семейството всяко лице, от момента на раждането си, придобива способността да бъде носител на права и задължения. Под всяко лице нашият законодател има предвид човек. В чл.131 от същия нормативен акт се посочва, че юридическите лица са носители на права и задължения.

Правната теория определя субектът на гражданското право като човек или социално образувание, което по силата на гражданскоправните норми може да бъде носител на права и задължения. От това следва, че субект на гражданското право е човекът, означаван с термина физическо лице. Той е живо и жизнеспособно човешко същество. Останалите биологични организми, не са субекти на гражданското право.

Въпреки че само човекът е способен на разумна и целенасочена дейност, в резултат на която образува и изявява своя воля и може да бъде участник в граждански правоотношения, по съображения за социална целесъобразност правото признава за гражданскоправни субекти някои изкуствено създадени от хората образувания. Те се означават с термина юридически лица и представляват съвкупност от хора и/или имущества, обособени по силата на нормативен акт за постигане на определени цели, на които правните норми предоставят самостоятелност.

Общата теория на правото разглежда като субекти на гражданското право още Държавата и международните организации. При определени условия те могат да бъдат носители на субективни граждански права и правни задължения като равнопоставени субекти на физическите и юридическите лица.

Законодателството категорично изключва от кръга на правните субекти вещите. Те се определят от теорията като материални, телесни предмети. Независимо дали са прости и сложни, движими и недвижими, главни или принадлежности, всички те са обект на гражданските правоотношения. Като движими вещи нашето право определя всички предмети, в това число машини, съоръжения, устройства и др., които по естествен начин или от действието на човека не са прикрепени трайно към земята или към постройка.

От познатото ни състояние на технологиите, никой не би поставил под съмнение твърдението, че компютърът е вещ. Като вещи могат да бъдат определени и всички компоненти, от които той е съставен – процесор, компютърна памет, дънна платка, хард диск, видео карта и др. В своята съвкупност тези компоненти превръщат компютъра в изчислително устройство, което може да бъде програмирано да извършва аритметични и/или логически операции.

Съгласно Уикипедия *„роботът е машина с автоматично управление, която може автономно да изпълнява определени задачи, почти винаги с помощта на електронен хардуер и програмирани инструкции.“* Следователно, роботът също следва да бъде причислен към категорията на вещите, без значение дали е трайно прикрепен към земя или постройка (каквто може да бъде един индустриален робот) или е мобилен.

Попитан какво представлява роботът София, AI асистент Microsoft Copilot дава следния отговор: *„Роботът София е човекоподобен робот, разработен от Hanson Robotics, хонконгска компания. Тя бе активирана на 19 април 2015 г. и е проектирана така, че да учи и адаптира поведението си към хората, както и да работи с тях. София има впечатляващ външен вид, приличащ на жена, и може да изразява над 60 лицеви изразения. Този хуманоиден робот е моделиран по образа на известната актриса Одри Хепбърн, древната египетска царица Нефертити и съпругата на създателя си Аманда. София е участвала в множество високопоставени интервюта и медийно отразяване по целия свят. Тя е социален робот, предназначен за взаимодействие с хората и има потенциални приложения в области като образование, здравеопазване и обслужване на клиенти. Нейните умения включват общуване, терапия и социална стимулация, което я прави полезна в различни ситуации“.*

Хуманоидният робот София се презентира от своите създатели като робот, който притежава усъвършенстван изкуствен интелект, може да се учи от опита си, да разбира какво ѝ се говори и да задава въпроси. Тя има физическа структура, която възпроизвежда структурата на човешкото тяло и която ѝ позволява да се движат и да изпълняват физически задачи. Способна е да изразява емоциите си с различни мимики на лицето. Има камери в очите, както и система за лицево разпознаване, така че може да осъществява зрителен контакт при общуването си с хора и има програма за чувство за хумор. Тя прави обръщения, участва в международни форуми и дори е призната за гражданин на Саудитска Арабия.

Активираният през 2016г. робот София не е единственият, който предизвика света със своите изключителни възможности. През 2022г. на световната общественост бяха представени Амека, определена като един от *„най-напредналите в света хуманоидни роботи“* и Оптимус, за който се твърди, че *„може да направи всичко, което хората не искат да правят.“* Интернет пространството изобилства от видеоклипове, които показват способностите на София, Амека, Оптимус и други хуманоидни роботи да общуват с хората, да извършват присъщи на човешкото тяло движения и мимики.

Способностите на хуманоидните роботи им дават възможност да влизат в различни отношения с хора, да извършват определени задачи, да творят. Логичен резултат от тези отношения е възникването на права и поемането на определени задължения.

Бързото навлизане на системите с изкуствен интелект в различни сфери на общественения живот, способностите им да взаимодействат с хората, самостоятелно да

вземат решения при изпълнението на сложни задачи и да се самообучават, поставя въпроса за характера на тяхното самостоятелно съществуване в правния мир. Дали тази бързо развиваща се технология следва да бъде причислена към един от съществуващите правни субекти, или пък се налага да се създаде нова категория със специфични характеристики, правила, права и задължения?

4. Гражданскоправен статус на правните субекти

Всеки правен субект – физическо лице и юридическо лице, следва да бъде индивидуализиран с определени признаци, чрез които да бъде разграничен от другите правни субекти. Тези признаци са определени от закона и образуват правното положение или т.нар. статус на гражданскоправния субект.

Според нашата правна теория основните индивидуализиращи белези на физическото лице са име, дата и място на раждане, пол, гражданство и единен граждански номер. За юридическите лица тези белези са наименованието, седалище и адрес на управление, единен идентификационен код и националност. Образоването, преобразоването обявяването в ликвидация и прекратяването на юридическите лица се вписват в нарочен регистър.

Всяко физическо лице има право на име. Това е неотчуждаемо и непрехвърляемо субективно право на правния субект. При раждането си всяко лице получава своето име, с което се записва, става известно и е назовавано през целия си живот.

Юридическите лица също трябва да имат свое наименование. Различните закони, уреждащи правното положение на видовете юридически лица поставят специфични изисквания към наименованието.

Системите, използващи изкуствен интелект, също имат свои наименования, дадени им от компаниите, които ги разработват. Всички знаем какво всъщност стои зад ChatGPT, Siri, Alexa. По неписано правило хуманоидните роботи получават лични имена, с които се представят на света - Надин, Въоммитра, Талос, София, Амека. От това излиза, че тези нови технологии имат първия индивидуализиращ белег на правните субекти.

Няма вечни правни субекти. Възможността правният субект да бъде носител на права и задължения се свързва от правна норма с определен момент, от който той започва своето съществуване и може да бъде участник в правоотношение. При физическите лица това е раждането, а в някои случаи – зачеването. При юридическите лица е датата на образуването им, следвано от регистрация в специален държавен регистър. Правният субект престава да съществува за физическите лица – от момента на смъртта, а при юридическите – от деня на заличаването им от регистъра.

Терминът, който използват създателите на системите с изкуствен интелект и хуманоидните роботи, е „*активиран*“, за да обозначат времето, от което те започват да функционират. Учените потвърждават, че създадените от тях роботи могат да бъдат деактивирани. Следователно, появата на изкуствения интелект в правния мир и неговото преустановяване се свързват с точно определен времеви момент. По това те могат да бъдат оприличени на останалите две категории правни субекти.

Индивидуализиращ белег, характерен само за физическите лица е техният пол. Системите с изкуствен интелект, които не са поставени във „физическо тяло“, нямат пол. Реално нямат пол и хуманоидните роботи, но структурата на тялото, чертите на лицето, изражението, мимиките и поведението на роботите София и Амека, безспорно възпроизвеждат характеристиките на женския пол, докато при Оптимус доминират тези от мъжкия пол. Естествената първата човешка реакция при вида на андроид, направен да наподобява мъжки или женски човешки образ, е да припише съответен пол на този робот.

Всяко физическо лице и юридическо лице следва да бъде свързано с определена държава и с определено населено място. При физическите лица тези връзки се означават като гражданство и местоживееене. Всеки човек трябва да бъде гражданин поне на една държава. Той се подчинява на нейния суверенитет и юрисдикция, ползва се от нейната защита, независимо от това дали се намира на нейната територия или вън от нея. Изключения са физическите лица без гражданство.

През октомври 2017 г. всички медии отразиха новината, че на конференцията „Инициатива за бъдещи инвестиции“, Саудитска Арабия предоставя на хуманоидния робот София саудитско гражданство. На София е издаден саудитски паспорт, с което тя се превръща в първия робот в света, който получава юридическа правосубектност.

Не можем да съпоставим това гражданство с действащото понятие за гражданство на Европейския съюз и в частност на Република България, но самият факт, че международната общност е предизвикана с гражданството на робот, означава, че в бъдеще темата за трайната връзка на системите с изкуствен интелект с дадена държава ще бъде поставен пред правната общност, продиктувано от практически нужди.

Индивидуализиращ белег на физическите лица е единният граждански номер. Той е уникален за всеки човек, дава се от държавата веднага след раждането и служи за административен идентификатор на подлежащите на регистрация физически лица. Юридическите лица се индивидуализират с единен идентификационен код, под който се вписват в съответния държавен регистър.

Вместването на изкуствения интелект в традиционното разбиране за правен субект би наложило определяне уникален идентификационен номер/код и неговата регистрация в специален държавен регистър.

В Резолюцията на Европейския парламент от 16.02.2017г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, в т. 59, б. „е“ от раздел „Отговорност“, европейският законодател предлага в дългосрочен план създаване на специален правен статут за роботи, така че поне най-усъвършенстваните автономни роботи да могат да придобият статут на електронни лица, отговорни за обезщетяване на всички вреди, които могат да причинят, и възможно прилагане на електронна субектност за случаите, в които роботите вземат автономни решения или по друг начин взаимодействат независимо с трети страни.

5. Заключение

Появата на изкуствения интелект повдига дълбоки философски, морални, етични и правни въпроси. Новите технологии издигнаха способностите на машините до ниво, което трудно може да се категоризира съгласно съществуващите правни рамки. Нарастващата автономия на системите с изкуствения интелект, в това число на хуманоидните роботи, налага определянето на ясни правила и гаранции, които да балансират правата, задълженията и отговорностите на създателите, потребителите и дори на самите машини. Технологичният напредък изправя правните умове пред необходимостта да преосмислят основни правни институти като правосубектност, правоспособност, дееспособност, деликтоспособност. Обективното право трудно би променило тези консервативни правни институти, за да ги приспособи към спецификите на автономния изкуствен интелект.

Едно добро разрешение на проблема би било създаването на „*sui generis*“ правен статус на изкуствения интелект. Чрез признаване на този специфичен статус международното право ще запази установените в общата теория на правото правни институти и би поставило правни рамки за новия вид субекти, които не могат да бъдат обхванати чрез традиционните форми на законодателството. Това ще открие неговата автономия, като същевременно ще дефинира конкретни принципи, правила и стандарти за неговото използване и взаимодействие с другите правни субекти.

Използвана литература

1. Закон за лицата и семейството. Обн. ДВ. бр.182 от 9 Август 1949г.
2. Павлова, М. *Гражданско право – обща част*. София, СОФИ-Р, 2002.
3. Тодорова, М. *Изкуственият интелект. Кратка история на развитие и етични аспекти на темата*. София, Изд. „Изток-Запад“, 2020.
4. Хокинс, Дж. *1000 мозъка: Нова теория за интелекта*. София, Сиела, 2024.
5. Британика. Човешки интелект. <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology>
6. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14954-2022-INIT/en/pdf>
7. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_BG.html
8. Уикипедия. Интелект. wikipedia.org. [Интелект – Уикипедия \(wikipedia.org\)](https://wikipedia.org)